

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ І МОВНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Тарасова В.В.
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри корекційної освіти та спеціальної психології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХО
Харків, Україна*

За даними вітчизняних і зарубіжних психологів, у переважній більшості дітей, що страждають аутизмом, спостерігаються різні за ступенем тяжкості інтелектуальні порушення.

Деякі автори вважають, що саме порушення когнітивних процесів є центральною ланкою в патогенезі аутизму. Висловлюються думки, що аутизм в дитячому віці слід розглядати як своєрідний варіант інтелектуальної недостатності [6], адже, мають місце випадки, коли діти з раннім дитячим аутизмом успішно закінчують школу, навчаються у вузі .

Більшість дослідників сходиться на тому, що багатьом аутичним дітям в цілому доступні такі розумові операції, як класифікація, узагальнення, розуміння причинно-наслідкових зв'язків та ін.. Основна складність полягає в активному використанні наявних знань і навичок у повсякденного життя, ситуаціях безпосереднього спілкування з іншими людьми, тобто в перенесенні накопиченого опиту та адаптації до будь-якої нової ситуації. Істотний вплив на формування розумових операцій у дітей з аутизмом оказують особливості їх сприйняття і уваги, що проявляються у надмірній концентрації окремих афективно значущих ознак, що не мають соціального значення. Важливе значення має і недорозвинення регулюючої функції мови.

Досліджень, присвячених аналізу інтелектуального розвитку у дітей з аутизмом, явно недостатньо. В. Є. Каган досліджував рівень інтелектуального розвитку у школярів з аутизмом за методикою Векслера. При виконанні тесту Векслера діти з аутизмом зазвичай показують великий розрив між показниками невербального і вербального інтелекту. Також було

відмічено, що навіть діти із збереженим інтелектом, які навчаються у масових школах на «добре» і «відмінно», при виконанні тестів Векслера отримують підсумкові оцінки, що відповідають рівню затримки психічного розвитку або розумової відсталості [1].

У даний час існує безліч різних точок зору на особливості розвитку мислення у аутичних дітей. На наш погляд найбільш цікавою і обґрунтованою, є концепція К. С.Лебедінскої, В. В. Лебединського та О. С. Нікольської. Автори слушно наголошують, що порушення взаємодії психічних функцій найбільш специфічно проявляється в особливостях формування мислення і мовлення дитини з аутизмом. У дослідженнях цих та інших авторів виявлений дифузний характер зв'язку між словом і предметом, що не спостерігається у здорових дітей [5, 2, 4]. Афективно насичена акустична сторона слова набуває у дітей з аутизмом самостійного значення і проявляється в такому явищі, як автономне мовлення. Тобто дитина може вимовляти окремі слова, звуки і звукосполучення, не зв'язуючи їх з конкретними предметами, ситуацією і сенсом.

Генезис формування дитячого мислення й мовлення представлений в численних роботах Жана Піаже. Описуючи етапи розвитку мислення в онтогенезі, автор зазначав, що у здорової дитини спочатку формується аутистичне мислення, потім він переходить до езопового мислення і, нарешті, до розумного, логічного. Аутистичне мислення відрізняється недоцільністю, спрямоване на задоволення органічних потреб, що не пристосовується до зовнішньої дійсності, воно не соціальне, а чисто індивідуальне, не відтворюється у реченні. Розумна думка, навпаки, свідомо спрямована на певну мету, пристосована до дійсності, має зміст та відтворюється соціалізованим визначенням. Егоцентричне мислення, по Піаже, займає проміжне місце: воно спрямоване не стільки на пристосування до дійсності, скільки на задоволення бажань, але все ж служить не тільки органічним потребам і грі.

Аутистичне мислення пізніше розглядав Л. С. Виготський як явище, що виникає на основі реалістичного мислення, дійсно задовольняє потреби. Теоретичні погляди Л. С. Виготського, на наш погляд, підтверджуються дослідженнями особливостей мовного розвитку у дітей із аутизмом.

Порушення мовлення займають велике місце серед характерних ознак раннього дитячого аутизму і відображають основну специфіку аутизму, а саме несформованість комунікативної поведінки. Переважна більшість дослідників відзначає порушення комунікативної функції мовлення у дітей з аутизмом [Kanner L, В.Е. Каган, К.С. Лебединська з співавт., В.В. Лебединський, Є.М. Мастюкова, Т.І. Морозова і ін]. Крім того, дослідники підкреслюють зв'язок мовних порушень з дефіцитом психичної активності і дисоціацією між акустичної та змістовою сторонами мови [Hermelin, O'Connor, В.В. Лебединський, О.С. Нікольська, та ін]. Незалежно від терміну появи мовлення та рівня його розвитку, дитина з аутизмом не використовує мову як засіб спілкування. Він рідко звертається з питаннями, зазвичай не відповідає на питання оточуючих, в тому числі близьких для неї людей. У той же час у неї може досить інтенсивно розвиватися «автономна мова», «мова для себе».

На відміну від інших психічних функцій, мова при аутизмі на самих ранніх етапах може розвиватися нормально або навіть пришвидшено. По темпу її розвитку дитина іноді обганяє здорових однолітків. Тим часом незабаром починається зворотний процес: приблизно до трирічного віку мова поступово втрачається. Нерідко дитина перестає говорити з оточуючими, хоча іноді продовжує розмовляти сам з собою або уві сні. Таким чином, комунікативна функція мови не розвивається. Втрата мови завжди супроводжується порушенням невербальних комунікацій, зменшенням кількості жестів і імітацій. Діти з аутизмом рідко використовують повноцінну мову в спілкуванні. У старшому дошкільному віці вони зазвичай погано говорять за межами звичного для них обстановки. Нерідко у них

спостерігаються стійкі аграматизми, вони майже ніколи не використовують особовий займенник «я» і стверджувальне слово «так».

Прояви мовних розладів у дітей з аутизмом надзвичайно різноманітні і відрізняються різним ступенем вираженості. Необхідно пам'ятати, що в основі мовленнєвих розладів у дітей з аутизмом лежать психопатологічні особливості і «перш за все недостатність мотивації до спілкування з оточуючими, слабкість спонукань, особливості пізнавальної діяльності і емоційно-вольової сфери» [3, с. 70].

Таким чином, необхідний диференційований підхід до аналізу інтелектуальних і мовних порушень у дітей з аутизмом. Тільки на його основі може бути здійснена розробка адекватних методів психологічної корекції.

Література

1. Каган В. Е. Аутизм у дітей. Л.: Медицина, 1981.208 с.
2. Лебединський В. В. Порушення психічного розвитку у дітей. М.: МГУ, 1985. С. 109-140.
3. Мастюкова Є. М., Ульянова Р. К. Особливості мовного розвитку у дітей з раннім дитячим аутизмом, що виявляється на тлі резидуально-органічної недостатності ЦНС // Дефектологія. 1990. № 5. С. 66-71.
4. Нікольська О. С, Баенская Е. Р., Ліблінг М. М. Дитина з аутизмом: Шляхи допомоги. М.: Теревинф, 1997.342 с.
5. Співаковська А. С. Порушення ігрової діяльності. М.: Изд-во МГУ, 1980.
6. Baron-Cohen S. Mindblindness: An essay on autism and theory of mind. Cambridge, MA: MGTPress, 1995.